
TRI PISMA

Herbert Marcuse/Martin Heidegger

Herbert Marcuse Martinu Heideggru

28. avgust 1947
4609 Chevy Chase Blvd.
Washington 15, D. C.

Ljubi gospod Heidegger,
dolgo sem razmišljal o tem, kar ste mi dejali ob obisku v Todtnaubergu¹ in bi Vam rad odkrito o tem pisal.

Rekli ste mi, da ste se od leta 1934 popolnoma disocirali od naci-režima, da ste bili v svojih predavanjih izredno kritični, da Vas je nadziral Gestapo. V Vaše besede ne bom dvomil.² Vseeno ostaja dejstvo, da ste se v letih 1933/1934 tako močno identificirali z režimom, da še danes v očeh mnogih veljate za eno od najbolj brezpogojnih duhovnih opor režima. Vaši govori, spisi in ravnanja iz tega časa so dokaz.³ Nikdar jih niste javno preklicali – tudi po letu 1945 ne. Nikdar niste javno pojasnili, da ste prišli do drugačnih spoznanj od teh, ki ste jih izrekli in udejanjali v letih 1933/1934. Po letu 1934 ste ostali v Nemčiji, četudi bi lahko kjer koli v tujini našli kraj delovanja. Javno niste denuncirali niti enega od dejanj in ideologij režima. V teh okoliščinah Vas še danes identificirajo z naci-režimom. Mnogo nas je dolgo čakalo na besedo od Vas, besedo, ki Vas bi jasno in dokončno osvobodila te identifikacije,

1 Dne 9. 2. 1947 Marcuse piše Horkheimerju, da bo v svojem potovanju po Avstriji in Nemčiji (od 1. 4. 1947 dalje) obiskal tudi Heideggra.

2 Prim. M. Heidegger: *Rektorat 1933/1934*. V: *Reden und andere Zeugnisse eines Lebensweges*, HGA 16, 372 isl. F/M 2000. Prevod dostopen v *Phainomeni VI/21-22* (1997), str. 243 isl.

3 Prim. HGA 16.

besedo,⁴ ki izraža Vaše dejansko, današnje stališče [*Einstellung*] do tega, kar se je zgodilo. Take besede niste izgovorili,⁵ vsaj nikdar ni izstopila iz privatne sfere.⁶ Jaz – in mnogo drugih – sem Vas častil kot filozofa in se od Vas neskončno naučil. Vendar te ločnice med filozofom in človekom Heidegger ne moremo storiti – oporeka Vaši lastni filozofiji.⁷ Filozof se v političnem lahko vara – potem bo svojo zmoto, *Irrtum*, zablodo javno razodel. Ne more pa se varati o režimu, ki je ubil milijone Judov – zgolj zato, ker so bili Židje⁸ – ki je teror naredil za normalno stanje in vse, kar je sploh kdaj bilo povezano s pojmom duha in svobode in resnice, preobrnil v svoje krvavo nasprotje. Režim, ki je bil v vsem in vsakem smrtna karikatura zahodne tradicije, ki ste jo tako pronicljivo prikazovali in zastopali. Če pa režim ni bil karikatura, temveč dejanska izpolnitev te tradicije – potem ni več slepil, vso to tradicijo morate obtožiti in se ji odpovedati ...⁹

300

Boste dejansko tako vstopili v zgodovino duha? Vsak poskus premagati ta kozmični nesporazum spodleti pri splošnem upor, da bi se resno ukvarjali s kakim nacističnim ideologom. Zdravi človeški razum (tudi izobražencev [*der Geistigen*]), ki ta upor oznani, se brani v Vas videti filozofa, saj ima filozofijo in nacizem za nezdržljiva. In tako prepričan ima prav. Še enkrat: identificiranje Vaše osebe in Vašega dela z nacizmom (in s tem izbris Vaše filozofije) lahko pobijete (lahko ga premagamo le tako), če javno izpoveste Vašo preobrazbo in spremembo.

Ta teden Vam pošljem paket.¹⁰ Moji prijatelji so se temu zelo upirali in so mi očitali,

4 Prim. P. Celan, *Todnauberg*. Nova revija 202-203 (1999), str. 139.

5 Prim. Stephan Krass, »Veliko sva si zamolčala«. Nova revija 202-203 (1999), str. 133. isl.

6 Prim. Pismo M. Heideggerja K. Jaspersu (7. 3. 1950). V: Phainomena 21-22 (1997), str. 299 isl.

7 Prim. Günter Figal, »Das Ende des Heideggerianertums«. V: <http://www.badische-zeitung.de/das-ende-des-heideggerianertums>. Glej tudi http://de.wikipedia.org/wiki/Schwarze_Hefte.

8 Prim. SSKJ, Sl. pravopis, gesla *Jud/jud* in *Žid/žid*. Glej H. Arendt: *Eichmann v Jeruzalemu*, Študentska založba 2007, *Izvori totalitarizma*, Študentska založba 2003; K. Jelinčič Boeta: *Uvod v judovstvo*. Celjska Mohorjeva 2010.

9 »Und wenn das Regime nicht die Karikatur, sondern die wirkliche Erfüllung dieser Tradition war – auch dann gab es keine Täuschung, dann mußten Sie diese ganze Tradition anklagen und abschwören ...«

10 Najverjetneje je šlo za t. i. CARE paket (<http://de.wikipedia.org/wiki/CARE-Paket>).

da pomagam možu, ki se je identificiral z režimom, ki je milijone mojih sovornikov poslal v plinske celice (da bi izključil nesporazume, bi rad pripomnil, da ne bi kot Jud, ampak tudi zaradi političnih, socialnih in intelektualnih razlogov, že začetka bil anti-naci, in bi to bil tudi, če bi bil »pravi Arijec« [»Vollariet«]). Temu argumentu se ne da očitati. Pred lastno vestjo sem izgovoril, da paket pošiljam možu, pri katerem sem se v letih 1928 do 1932 naučil filozofije. Vem, da je to slab izgovor. Filozof iz let 1933/1934 je lahko popolnoma drug kot ta izpred leta 1933, še toliko bolj, saj ste Vašo navdušeno zagovarjanje nacistične države in firerja filozofsko utemeljili in izrazili.

Martin Heidegger Herbertu Marcuseju

Freiburg (Breisgau), 20. januarja 1948

Ljubi gospod Marcuse!

301

Paket, ki ste ga najavili v Vašem pismu z dne 28. avgusta, sem prejel. Zahvaljujem se Vam zanj. Verjamem, da je po Vaše – pa tudi, da pomirim tudi Vaše prijatelje – če vso vsebino razdelim prejšnjim učencem, ki niti niso bili v partiji, pa tudi sicer niso imeli nikakršnih odnosov z nacionalsocializmom. Tudi v njihovem imenu se Vam zahvaljujem za pomoč.

Četudi iz Vašega pisma povzemam, da vam resno gre za pravo presojo mojega dela in moje osebe,¹¹ pa mi prav Vaše pisanje kaže, kako težak je pogovor z ljudmi, ki od leta 1933 niso več bili v Nemčiji in začetek nacionalsocialističnega gibanja sodijo od njegovega konca.

Glede poglobitnih točk Vašega pisma bi rad povedal naslednje:

1. Glede leta 1933: od nacionalsocializma se pričakoval duhovno prenovo celotnega življenja, pomiritev socialnih nasprotij in rešitev zahodnega bivanja pred nevarnostmi komunizma.¹² Te misli sem izrekel v svojem rektorskem govoru (ste ga

11 Prim. op. št. 7.

12 Prim. M. Heidegger, *Zgodovina b i t i*. Nova revija 2010.

prebrali v *celoti?*),¹³ v predavanju o 'Bistvu znanosti'¹⁴ in v dveh nagovorih docentom in študentom tukajšnje univerze.¹⁵ Sem spada še poziv volivcem, dolg približno petindvajset ali trideset vrstic, ki ga je objavil tukajšnji študentski časopis.¹⁶ Nekaj stavkov imam danes za spodrsrljaj.

To je vse.

2. Leta 1934 sem spoznal svojo politično zmoto [*Irrtum* : zablodo], ob protestu zoper državo in partijo sem odstopil z mesta rektorja. Nisem vedel, da so prvo [št. 1] v Nemčiji in tujini propagandistično izrabili proti meni, drugo [št. 2] pa prav tako propagandistično zamolčali – tega mi ne morete naprtiti.

3. Povsem prav imate, moja javna, *vsem* razumljiva opredelitev-proti [*Gegenbekenntnis*] manjka; meni in družini je to precej škodovalo. Jaspers je o tem pravi: da živimo, je naša krivda.

4. V svojih predavanjih in seminarjih v letih 1934/1944 sem zavzel tako enoznačno stališče, da od teh, ki so bili moji učenci, nihče ni zapadel nacistični ideologiji. Moja dela iz tega časa bodo – ko bodo enkrat izšla – to izpričala.

5. Opredelitev [do tega] je bila zame po letu 1945 nemogoča, saj so privrženci nacizma oznanjali svojo menjavo prepričanja na najodvratnejši način, jaz pa z njimi nisem imel nič skupnega.

6. Glede težkih upravičenih očitkov, ki kih izrekate »o režimu, ki je pobil milijone Judov, teror napravil za normalno stanje in vse, kar je bilo dejansko povezano s pojmom 'duh in svoboda in resnica', spreobrnil v svoj nasprotje«, lahko dodam le, recimo namesto 'Židje' 'vzhodni Nemci', potem to prav tako velja za kakega od zaveznikov, s to razliko, da je vse, kar se dogaja po letu 1945, svetovni javnosti znano, medtem pa ko so krvavi teror nacistov pred Nemci dejansko skrivali.

13 »Die Selbstbehauptung der deutschen Universität« (27. 5. 1933) Prim. HGA 16, 107–117, oz. »Samoujevajitev nemške univerze« Phainomena 21/22 (1997), str. 233 isl.

14 »Das Wesen der Wissenschaft«, prim. »Die Notwendigkeit der Wissenschaft«. HGA 16, 251 isl.

15 Heidegger najverjetneje misli na nagovora ob vpisu 'Zur Immatrikulation' (6. 5. oz. 1933) [HGA 16, 95–96] 'Zum Semesterbeginn' (oktober 1933) [HGA 16, 184–185] oz. 'Ansprache am 11. November...' [HGA 16, 190–193] in 'Der deutsche Student als Arbeiter' (25. 11. 1933) [HGA 16, 198–208]. Prevod »Nemški študent kot delavec«, dostopen v reviji Iluzija, letn. IV, št. 3 (2000), str. 5–14.

16 »Aufruf zum Wahl« (10. 11. 1933) [HGA 16, 188–189,794]

Na koncu bi Vas prosil, da premislite, da je še danes tu zlagana propaganda, da se raznaša govornice, ki nasprotujejo resnici. Ravno sem zvedel za povsem nesmiselne klevete o meni in mojem delu.¹⁷

Zahvaljujem se Vam za odkrit izraz Vaših pomislekov proti meni, upam lahko le, da boste kdaj v mojih spisih našli filozofa, pri katerem ste se učili in delali.

Lepo pozdravljeni,

M. Heidegger

Herbert Marcuse Martinu Heideggru

13. maj 1948
4609 Chevy Chase Blvd.
Washington 15, D.C.

303

Ljubi gospod Heidegger:

dolgo nisem vedel, ali naj na Vaše pismo z dne 20. 1. odgovorim. Prav imate: pogovor z ljudmi, ki od leta 1933 niso več bili v Nemčiji, je očitno zelo težak. Vseeno verjamem, da razloga za to ne gre iskati v našem nepoznavanju nemških razmer pod nacizmom. Te razmere smo zelo natančno poznali – morda celo bolje kot ljudje v Nemčiji. Takojšnji kontakt, ki sem ga z mnogimi od teh ljudi imel leta 1947, me je o tem znova prepričal. Ne gre tudi za to, da »začetek nacionalsocialističnega gibanja sodimo od njegovega konca sem«. Vedeli smo, še sam sem videl, da je pričetek že vseboval konec, bil ta konec. Težava pogovora je po moje bolj v tem, da so bili ljudje v Nemčiji izpostavljeni pervertiranju vseh pojmov in občutkov, mnogo jih je to vse predobrovoljno sprejelo. Drugače ne moremo razložiti, da ste Vi, ki ste kakor nihče drug zmogli razumeti zahodno filozofijo, v nacizmu lahko videli »duhovno prenovo celotnega življenja«, »rešitev zahodnega prebivanja pred nevarnostmi komunizma«

17 Izdajatelj 16. zvezka *Skupne izdaje*, Hermann Heidegger v opombah ne pojasnjuje, za kakšne klevete gre, v širšem kontekstu pa gre za čas po Heideggrovi kandidaturi za mesto na univerzi v Tübingenu, prepovedi predavanj, oz. prisilni upokojitvi: prim. Phainomeno 21-22 (1997), str. 280 isl.

(ki je sam vendarle bistveni sestavni del tega prebivanja!). To ni politični, temveč intelektualni problem – skorajda bi rekel: problem spoznanja, resnice. Vi, filozof, ste likvidacijo zahodnega prebivanja zamenjali z prenovo? Ni bila ta likvidacija očitna že v vsaki besedi »vodij« [der »Führer«], v vsaki gesti in dejanju SA, davno pred letom 1933?

Rad bi se dotaknil le odstavka Vašega pisma, kjer bi se moj molk morda lahko razlagalo kot strinjanje:

pišete, da vse, kar sem govoril o izkoreninjanju Judov, velja tudi za zaveznike, če namesto »Židi«¹⁸ vstavimo »vzhodni Nemci« – Ali se s tem stavkom ne postavljate zunaj dimenzije, v kateri je pogovor med ljudmi sploh še mogoč – zunaj logosa? Edinole povsem zunaj te »logične« dimenzije je mogoče zločin pojasnjevati, izenačevati, »dojemati« s tem, da so drugi tudi počeli nekaj takega. Še več: kako je mogoče postaviti mučenje, maličenje, uničenje milijonov ljudi na isto stopnjo z nasilno preselitvijo narodnih grupacij, pri katerih nobenega od teh zločinov ni bilo (ne glede na nekaj izjem)? Svet danes izgleda tako, da je v razliki med nacističnimi koncentracijskimi taborišči in deportacijami ter taborišči za internacijo povojnega časa že vsa razlika med nečloveškostjo in človečnostjo. Glede na Vaš argument, bi morali zavezniki Auschwitz in Buchenwald z vsem, kar se je tam dogajalo, ohraniti za tiste »vzhodne Nemce« in nacistične – potem bi se račun izšel! Če pa razliko med nečloveškostjo in človečnostjo zreduciramo na ta spregled, je to svetovnozgodovinska krivica naci-sistema, ki jo je za vnaprej pokazal svetu, kaj je mogoče – po več kot dva tisoč letih zahodnega prebivanja – narediti s človekom. Zdi se, da je setev padla na plodna tla; morda bomo še doživeli dovršitev tega, kar je pričelo leta 1933. Če boste temu spet rekli »prenova«, pa ne vem.

Lep pozdrav

Prevedel Ales Košar

Za Žarka Paića

18 Glej op. št. 8.

* Prevedeno z <http://www.marcuse.org/herbert/index.html>; M. Heidegger, *Reden und andere Zeugnisse eines Lebensweges*. HGA 16, F/M 2000. str. 430–431, 806.